

Inleiding stedentrip III

In deze inleiding noemen wij enkele clusters van onderwerpen, die ons in de gespreksronde met lidsteden zijn opgevallen en die meerdere malen werden genoemd. We denken dat het vooral deze onderwerpen zijn waarover steden kennis en ervaring zouden kunnen uitwisselen. Als wij voorbeelden noemen moeten deze uitsluitend als illustraties worden gezien, niet als “best practices”. Deze samenvatting pretendeert geen advies te geven, maar biedt enige ordening in een veelheid van observaties.

Beleidsplannen

Bijna overal treffen we beleidsplannen aan. Ze zijn te onderscheiden in de volgende typen :

1. *Het globale beleidsplan*

Dit beleidsplan is meestal kort. Het bevat een soort missionstatement, enkele uitgangspunten en geeft in globale termen de richting aan waarin men wenst dat de kerkelijke gemeente zich beweegt. Het is minder concreet in de uitwerking.

2. *Het beleidsplan als vergezicht*

Dit beleidsplan wordt gekenmerkt door gedurfde vergezichten, geeft toekomstscenario's aan en stelt voor principiële keuzes voor de lange termijn.

3. *Het beleidsplan als actieplan.* Dit plan wordt gekenmerkt door een dominantie van actiepunten en uitvoeringsvormen. Deze vorm leent zich goed voor implementatie van voornemens, maar reikt als regel niet verder dan een of twee jaar.

4. *Het transformatieplan,* dat er op gericht is geleidelijk veranderingen tot stad te brengen waarbij de precieze uitkomst meestal niet gedefinieerd is. Veelal wordt een richting of eerste veranderfase aangegeven, waarbij condities worden geschapen voor een voortschrijdend verander- of ontwikkelingsproces.

Het kan gebeuren dat de ene planvorm in de andere overgaat. Dat is bijvoorbeeld het geval in Groningen. Daar werd begonnen met een plan als vergezicht dat geleidelijk overging in een transformatieplan. In Amsterdam werd met de fraaie nota “op weg naar een wervende kerk” begonnen met een beleidsplan als actieplan, dat in een latere fase ook meer naar een transformatieplan werd omgebogen. We geven deze typologie om lidsteden uit te nodigen na te denken over de aard van hun plan, en de betekenis die dat kan hebben in de ontwikkelingsfase waarin zij verkeren.

Diaconaat

In het oecumenische rapport ‘Armoede in Nederland 2013’ (Kerk in Actie e.a., Utrecht 2013) wordt vastgesteld dat ‘kerken een relevante rol spelen aan de onderkant van de samenleving door het ondersteunen van mensen in financiële nood’ (p.5). Diaconieën leveren veel materiële en immateriële hulp. Opmerkelijk is de signalering dat de krimp van de kerken als organisatie en van eigen middelen ten opzichte van een vorig onderzoek naar diaconale hulpverlening nauwelijks invloed blijkt te hebben op de totale diaconale inzet (p.21). Diaconieën doen er dus alles aan het belangrijke werk in stand te houden!

In de vorige stedentrip merkten we op dat veel diaconale activiteiten wellicht niet worden genoemd omdat ze als “business as usual” worden beschouwd. Mogelijk brengt ook het onderscheiden karakter van het diaconaat en van de diaconale middelen met zich mee, dat uitwisseling minder voor de hand ligt. In een enkele stad merkt men op dat men nog teveel naar binnen is gericht en van plan is het oog meer op de omgeving te richten. Dat kan aanleiding zijn om de eigen diaconale activiteiten nog eens kritisch onder de loep te nemen en de kansen voor uitbreiding daarvan te verkennen.

Vaak zijn er meer vrijwilligers betrokken in het diaconale werk dan in het pastorale of bestuurlijke gebied. In een tijd waarin veel geloofsonzekerheid bestaat spreekt het diaconale werk veel mensen nog wel aan. Belangrijk is dat de specifieke motivatie voor het diaconaal werk levend blijft, waardoor het blijft verschillen van het sociaal dienstwerk dat door “de stad” en door andere vrijwilligersorganisaties wordt verricht.

Enkele bijzonderheden verdienen aandacht. Vorig jaar werd de Oosterkerk in Haarlem genoemd. Die kerk moest eigenlijk gesloten worden maar stond in een wijk waaruit alle kerken al verdwenen waren. De kerk werd als diaconaal centrum ingericht in het bijzonder voor de wijk waarin zij stond. In deze stedentrip vinden we een soortgelijke overweging in Amersfoort. In het Soesterkwartier waren ook alle kerken van andere denominaties al verdwenen. De protestantse moest ook verdwijnen maar wordt voorlopig open gehouden om de presentie van de kerk juist in dit soort wijken zichtbaar te doen blijven.

Ook is het goed even te letten op de enorme diaconale activiteit die wordt gevoed door Stek in Den Haag met niet minder dan 800 vrijwilligers. Voor dit werk is wel een fors bedrag beschikbaar waar andere steden zich niet aan kunnen spiegelen. Maar toch tegen de achtergrond van de ingrijpende kerksaneringen in den Haag blijft dit een bemoedigend teken. Ook in Amsterdam worden nieuwe ontwikkelingen gemeld. Tilburg meldt dat de kerk nauw is betrokken bij de bestrijding van armoede in de stad en zo is er meer te noemen. Het is bemoedigend om te zien – juist ook in een tijd van crisis – dat de kerk bij de “nood in de wereld” betrokken is en vaak een voorlopers rol vervult.

Jeugdwerk

In de meeste steden is het jeugdwerk een punt van zorg en aandacht. De geloofsoverdracht via ouders en schoolomgeving ebt weg. Veel ouders weten ook niet meer precies wat ze wel en niet geloven en de nieuwe ideeën over geloof zijn maar moeilijk over te dragen. De kerkelijke gemeenschap heeft zich vaak niet geoefend om “nieuwe duidelijkheid” te scheppen. En het is bekend dat daar waar die duidelijkheid wel wordt gegeven jongeren gemakkelijker aansluiten.

De indruk bestaat dat de huidige jeugd niet meer vijandig of kritisch staat tegenover kerk en geloof. Er is zoveel aanbod op de relimarkt dat het niet gek is om daarin geïnteresseerd te zijn. Enkele lidsteden maken daar ook gebruik van : een zoektocht langs “bezinningsplaatsen” , zoals Den Haag die via Stekjong organiseert is daar een fraai voorbeeld van. We hebben die aanpak niet voor niets apart als annex aan het stadsrapport over Den Haag opgenomen. Interessant is dat Dorinde IJdo van Stekjong kiest voor een verkennende (iteratieve) aanpak en niet uitgaat van een vooraf gemaakte analyse en een vastgelegde route. Ook evenementen als de Kerkennacht en Nacht van de Hoop spreken

aan. Amsterdam heeft een nieuwe vorm gevonden voor het jongerenwerk. Na twee jaar onderzoek door twee jongeren naar de wensen die jongeren hebben t.a.v. religie is er een nieuw netwerk van jongeren ontstaan dat allerlei activiteiten ontplooit. Daarnaast noemen we de categorale vormen van pastoraat (o.a. de 20-40 focus) die we bij een aantal steden aantreffen.

Missionaire activiteiten zijn ook vaak op de jeugd gericht. Als de traditionele vormen van geloofsoverdracht (gesprekken thuis, catechisatie etc) minder effectief lijken te zijn moet gezocht worden naar nieuwe ingangen en aanspreekkanalen. Het gebruik van de sociale media kan daar een grote rol in spelen, maar werkt dat ook? Kun je in korte twitterstatements iets zeggen over de "blijde boodschap" of hebben we daar veel meer woorden voor nodig? Brengt het uitwisselen van plaatjes en foto's via facebook ons veel verder dan de opmerking "vind ik leuk"? of opent het nieuwe kansen voor het uitwisselen van ideeën en beelden die ertoe doen? Ervaringen op dit terrein zouden meer gebundeld moeten worden om een bruikbaar inzicht te krijgen in het gebruik van sociale media. Het is goed dat er een JOP is, waar die ervaringskanalen samenkomen. Kerken worden zich steeds meer bewust van de vraag of je rond al die bijzondere activiteiten iets kunt bouwen dat op een kerk lijkt. Of moet dat juist niet?

Kerkdynamiek

Na alle herstructurering die heeft plaats gevonden (of die nog steeds aan de gang is) is het belangrijk na te denken over kerkdynamiek. Anders gezegd: hoe wordt de kerk weer een vitale en dynamische factor in de samenleving en hoe gaan we om met de spanning die bestaat tussen vernieuwing en traditie? In veel plannen lezen we dat er gestreefd wordt naar een vitale gemeente. Maar wat daar precies mee bedoeld wordt is lang niet overal duidelijk. Dan blijft zo'n begrip maar "boven de markt hangen" zonder dat er voldoende wordt ondernomen om het handen en voeten te geven en te laten landen. "Kerkdynamiek" of "vitalisering" kan men op verschillende wijzen proberen te concretiseren:

- Het aantal kerkleden dat bij activiteiten betrokken is
- Het aantal en de omvang van activiteiten per deelterrein
- De reactie van de omgeving op wat de kerk doet
- De ontwikkeling van de hoogte van bijdragen uit "levend geld"
- Het aantal nieuwe initiatieven
- Het groeien van samenwerkingsverbanden
- Enzovoorts

Bij het opsommen van al deze invalshoeken blijkt al hoe moeilijk is aan te geven wat nu vitalisering is en hoe je dat moet bereiken. Het kan ook gevaarlijk zijn om een al te simpel vitaliteitsturflijstje op te stellen en af te vinken. In sommige steden werden de eerste tekenen van vitalisering uitgedrukt in termen van "De mate van verspreiding van het gevoel bij kerkleden dat er iets gebeurt". Het gaat daarbij om het opmerken van een reeks (vaak kleinere) signalen die een beweging aanduiden. Beweging behoeft niet altijd vernieuwing te zijn. Ouderen zullen zich kunnen afvragen of het trouw blijven aan kerkgang en kerkelijke bijdrage op zichzelf al niet een teken van vitaliteit is: de kerk als "krasse knar?" Weer

anderen vinden dat er maar een grote variëteit van relivormen moet komen (de liquid church van Peter Ward). En als dat de interpretatie van het begrip vitaliteit is dan let je minder op de condities voor het voortbestaan van de huidige kerk. Kortom, het streven naar vitaliteit als beleidsoptie zegt niet zoveel als je je daar geen gezamenlijk gedeelde voorstelling bij kunt maken. Toch blijft dat woord “vitalisering” maar terugkomen in allerlei plannen en toekomstdiscussies. Misschien een conferentieonderwerp voor het beraad Grote Steden ?

Ledenadministratie als relatiebeheer

In de PKN als geheel en in de plaatselijke gemeenten ervan is in de afgelopen jaren veel aandacht besteed aan het realiseren van een goede ledenadministratie. Nu op dit vlak belangrijke voortgang is geboekt, gaat het erom dit niet als einde maar als nieuw begin te beschouwen. Vanuit Amsterdam en Utrecht werd aandacht gevraagd voor de ledenadministratie als relatiebeheer. In de Ontmoetingskerk in Eindhoven is de ledenadministrateur actief betrokken bij het pastoraal beraad. In Tilburg wordt de ledenadministratie gebruikt om doorsnede uit het ledenbestand voor specifieke jaargroepen te benaderen. De ledenadministratie kan zo een dynamisch hulpmiddel worden om doorsneden van gemeenten te maken die kunnen leiden tot categoriaal pastoraat (20-40 jarigen bijvoorbeeld) , tot analyse van buurtkarakteristieken en tot meer inzicht in nieuwkomers en blijvers enzovoorts. Naar analogie van het gebruik van cookies zou je ook bij ledenadministratie lidkarakteristieken (talentenbank) kunnen toevoegen die de ledenadministratie veel breder toepasbaar maken. Als mensen op hun interesses worden aangesproken tonen ze vaker belangstelling dan wanneer ze als collectief worden benaderd. In onze samenleving zijn bedrijven en maatschappelijke organisaties bijzonder creatief in het benaderen van en relaties leggen met doelgroepen en personen. Indien toegepast met kritische blik, kunnen de kerken op dit gebied nog veel leren.

Luisterend naar de lidsteden en lezend door de in deze derde stedentrip gemaakte stadsrapporten zouden er meer invalshoeken te bedenken zijn die doorkijkjes bieden in wat er in onze stadkerken gebeurt. We hopen dat het lezen van de stadsrapporten U nieuwsgierig maakt naar wat er bij de ander gebeurt en bedacht wordt. Wilt U iets meer weten van wat er bij de ander gebeurt dan is een verkenning van de website van de stad een belangrijk hulpmiddel. Als U nauwkeuriger hebt gedacht over wat U graag zou willen weten is een persoonlijk gesprek met een vertegenwoordiger van de lidstad het meest waardevol. Wij hopen dat wij uitwisseling van kennis en ervaring tussen lidsteden met deze stedentrip mogen bevorderen.

Eveline Bersma
Wietse Klukhuhn
Jan Scheurer
December 2013